

სპორტული ნუტრიციოლოგია

© თამარ ჩაჩიბაია, ასოცირებული პროფესორი,
სერთიფიცირებული ექიმი ენდოკრინოლოგი
15 მაისი, 2017
თსუ

მიზნები

- კვების ბაზისური კონცეფციის განსაზღვრა გარბენის დროს, ასევე სხვადასხვა ეტაპზე, მის დაწყებამდე და დასრულების შემდეგ.
- განვიხილვის და დისკუსიის წარმართვა ჰიდრატაციის ძირითადი მოთხოვნების შესახებ და ვარჯიშთან ასოცირებული ჰიპონატრემიის პრევენციის სტრატეგია.
- ფაქტებზე დაფუძნებული კომპეტენციის შექმნა ნუტრიციოლოგიაში გამძლეობასთან დაკავშირებული სპორტული აქტივობების დროს.
- სპორტსმენის, მწვრთნელების, სპორტის ინსტრუქტორების განათლება/სწავლება

გამძლეობაზე ორიენტირებული სპორტის სახეობაში ჩართული ათლეტის შესაძლო შეკითხვები:

- ვვარჯიშობ _____დღეს. მჭირდება თუ არა ნახშირწყლებით დატვირთვა და როგორ?
- როგორია საუკეთესო კომბინაცია ნახშირწყლების, ცხიმების, და ცილების შემადგენლობაში სირბილის და გრძელ დისტანციებზე სირბილის დროს?
- ვვარჯიშის და თამაშის დღეს:
  - წყალი თუ სპორტული სასმელი? რამდენის დალევაა საჭირო?
  - ჟელე, ნახშირწყლები, თუ ცილა?
  - რამდენი კალორია და რა სიხშირით?
  - კოფეინი თუ დამეხმარება უკეთესი შედეგების მიღწევაში?

გამძლეობაზე ორიენტირებული ათლეტის შეკითხვები:

- გარბენის ან შეჯიბრის შემდეგ:
  - რომელი და რამდენი სითხე უნდა დავლიო?
  - რა უნდა შევჭამო?
  - როდის უნდა შევჭამო?
- არსებობს თუ არა ნებადართული და კანონიერი სპორტული კვების დანამატები, რომლებიც შემიძლია გამოვიყენო იმისთვის, რომ გავიმჯობესო სპორტული მიღწევები და ფიზიკური მონაცემები?

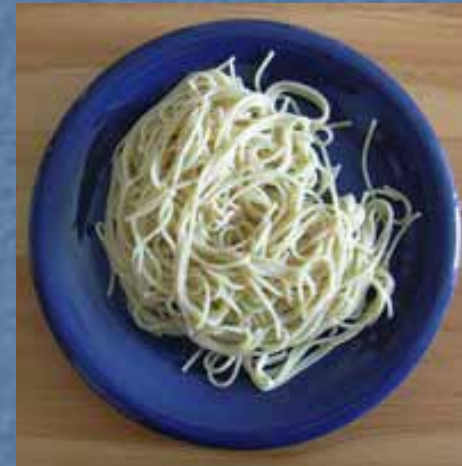
გამძლეობის და ამტანობის გაძლიერების საფუძვლები

- გლიკოგენის, როგორც ძირითადი ენერგეტიკული წყაროს მაქსიმალურად უზრუნველყოფა და შენარჩუნება
- ჰიდრატაციის და ელექტროლიტების თამაფარდობის შენარჩუნება და ოპტიმიზაცია
- ცილის დაშლის პრევენცია და მისი სინთეზის მაქსიმიზაცია
- ეფექტურად და დროულად აღიდგინე ძალები ვარჯიშის დასაწყისში სტარტზე პირველადი ძალისხმევის და დატვირთვის შემდეგ

განვიხილოთ ნახშირწყლები

- ნახშირწყლები (კარბოჰიდრატები ან შემოკლებით "კარბო") გარდაიქმნება გლიკოგენად და დეპონირდება ღვიძლში და კუნთებში
- გლიკოგენი #1 ენერჯის წყაროა, ე.ი. საწვავია საშუალო და მაღალი ინტენსივობის მძლეოსნური სპორტული დატვირთვის დროს.
- გლიკოგენის დაშლა ხდება ნელა და აღდგენის დრო პირდაპირ არის დაკავშირებული მისი შევსების უნარზე
- გლიკოგენის შენარჩუნება და მისი აღდგენა ძირითადია საუკეთესო სპორტული შედეგების მიღწევისთვის

განვიხილოთ ნახშირწყლები (გაგრძელება)

■ "კარბო" დატვირთვა

- ტრადიციული გამოცდილება: ერთ კვირას ნაკლები "კარბო" (დაშლისთვის), გარბენამდე 1-3 დღე მაღალი "კარბოს" მიღება
- ახალი გამოცდილება: 3 დღე მაღალი "კარბო" გარბენის წინ ან დიდ დისტანციაზე ვარჯიშისას.
- 60-90 წუთზე მეტხნიანი აქტივობების დროს

- მიზანი: წვრთნის წინ/გარბენისას გლიკოგენის მომარაგება, იმისთვის რომ თავიდან ავიცილოთ ფინიშიზე მოწვეტით დაცემა ძალის გამოლევის გამო

“კარბო” დიეტის ვარიანტები

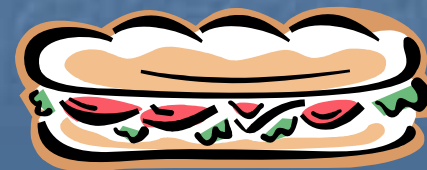
■ დაბალი “კარბო” დიეტა (40% კკალ)

- ორმაგი ყველის ბურგერი
- საშუალო კარტოფილი ფრი
- რძიანი კაკაოს შეიქი

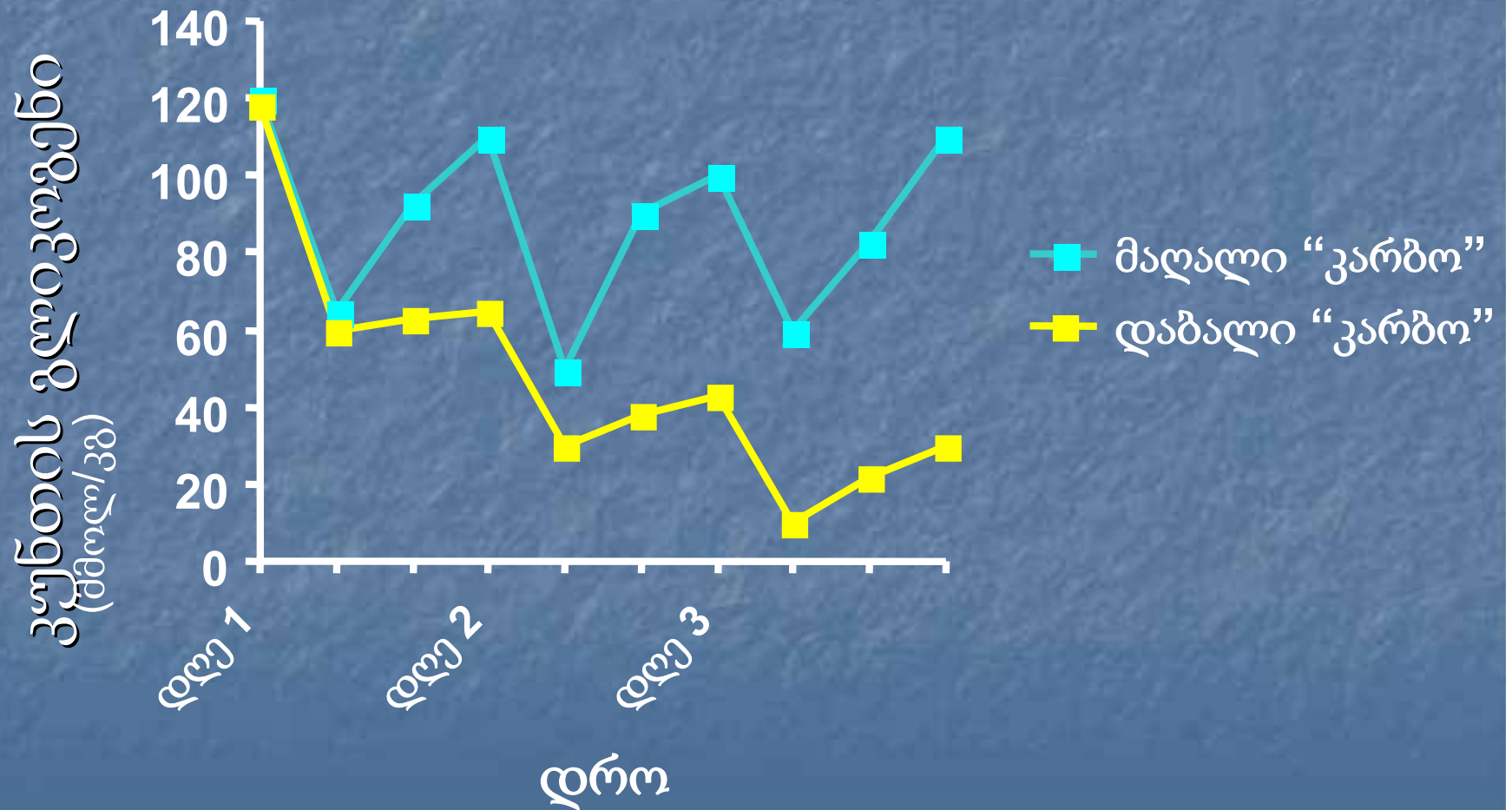
■ მაღალი “კარბო” დიეტა (70% კკალ)

- 30 სმ ბაგეტის სენდვიჩი (ბევრი ბოსტნეულით და არანაირი მაიონეზი)
- 500 მლ ვაშლის წვენი
- 250 მლ კაკაო რძით
- ბანანი

დიეტის ეფექტი კუნთის გლიკოგენის შემადგენლობაზე

განვიხილოთ ნახშირწყლები (გაგრძელება)

(ვარჯიშის და შეჯიბრის/გარბენის დღეს)

- ვარჯიშის და შეჯიბრის/გარბენის დღეს დიეტა უნდა შედგებოდეს:
  - "კარბო": 55-70 % (6-10 გრამი სხეულის კილოგრამ წონაზე ან 8-10 კვალ კილოგრამაზე)
  - ცხიმი: 25-30% (გადამეტების გარეშე)
  - ცილა: 12-15% (1.0-1.5 გრამი კილოგრამზე) მაღალი ხარისხის პროტეინი

ნახშირწყლები წასახემსებლად

- საკვები რომელიც შეიცავს 50 გრამ კარბოს
  - 500 მლ წვენი
  - 3 საშუალო ზომის ხილი
  - 1 თაფლის სენდვიჩი
  - 1/2 წიქა ხილის ჩირი
  - 1 წიქა თეთრი ბრინჯი
  - 1 ლუმელში კანიანად შემწვარი კარტოფილი

*საშუალოდ 70 კგ წონის მძლეოსანი უნდა იღებდეს 560 გრამ კარბოს დღეში

“ჩხირები” სპორტსმენებისთვის

- უზრუნველყოფს ადვილად ასათვისებელ ნახშირწყლების წყაროს
- უმეტესობა შეიცავს კომპლექსულ ცილებს და შესაძლოა იყოს ცხიმების მაღალი შემადგენლობა
  - გააჩნიათ სხვადასხვა სახეობის და რამოდენობის ენერგეტიკული ღირებულება, ნახშირწყლები , ცილა და ცხიმი
  - განსხვავებული კალორიებია: ზოგი შეიცავს მხოლოდ 150 კკალორიას, ზოგი კი 340-მდე.
  - შეიძლება დამატებით სხვა ინგრედიენტებისგანაც შედგებოდეს, მაგ. მცენარეული და სხვა
  - ამიტომ შემადგენლობას შეფუთვაზე ყურადღებით უნდა გაეცნოთ!

*საშუალოდ “ჩხირები” უზრუნველყოფს 40-60 გრამ ნახშირწყლებს

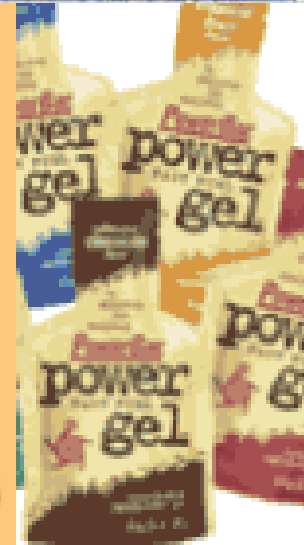

ჟელე

- შექმნილია დიდი რამდენობით ნახშირწყლებით უზრუნველსაყოფად კომპაქტურ და ადვილად მოსახმარი ფორმით
- ძალიან ნელა აბსორბირდება ორგანიზმში და ამიტომ საჭიროა წყლის საკმარისი რაოდენობის მიღება მის გასაზავებლად და ოსმოლარობის შესამცირებლად.
- ჟელე ეფექტური ენერჯის წყაროა, ოღონდ საკმარისი რაოდენობის წყალთან ერთად უნდა მიიღოთ.
- 100 კალორია პაკეტში (25 გრ ნახშირწყლები)

სპორტისთვის განკუთვნილი კომერციული ჟელებს ბრენდები

- e-Gel
- GU
- Power Gel
- Clif Shot
- Hammer Gel

სპორტული ჟელეს შემადგენლობა

Crank Sports e-Gel	82% კომპლექსური/ 18% მარტივი ნახშირწყლები	ამინო მჟავები, ვიტამინი B6, ანტიოქსიდანტები
GU Energy Gel	80% მალტოდექსტრინი/ 20% ფრუქტოზა	ამინო მჟავები, მცენარული ნარევი, ანტიოქსიდანტები, კოფეინი
Power Gel	მალტოდექსტრინი, ფრუქტოზა, დექსტროზა	ამინო მჟავები, ვიტამინები C/E, კოფეინი, ჟენშენი, kola nut
Clif Shot Energy Gel	60% კომპლექსური/40% მარტივი ნახშირწყლები ბრინჯიდან	მაგნიუმი, კოფეინი (გემოს არომატიზატორი)
Hammer Gel	100% მალტოდექსტრინი	კოფეინი (გემოს არომატიზატორი), ამინო მჟავები

გლიკემიური ინდექსი და ინსულინის საპასუხო ინდექსი

გლიკემიური ინდექსი(GI):

- საკვების კატეგორიზაცია რომელიც შეფასებულია სისხლში გლუკოზის საპასუხო პროფილით იმავე საკვების მიმართ
  - მაღალი GI (დექსტროზა და მალტოზა): იწვევს გლუკოზის დონის ძალიან მაღალ მაჩვენებლებამდე მომატებას
    - მაგ. სტაფილო, ქიშმიში, სახამებლის ფანტელები, პურეული, ბრინჯი
    - დაბალი/ საშუალო GI (სუკროზა და ლაქტოზა): იწვევს მცირე და უმნიშვნელოდ მატებას გლუკოზის დონის
    - მაგ. იოგურტი, ვაშლი, ხილის ჩირი, პარკოსნები, მუხუდო

ინსულინის საპასუხო ინდექსი (IRI):

- საკვების კატეგორიზაცია რომელიც შეფასებულია სისხლში ინსულინის საპასუხო პროფილით იმავე საკვების მიმართ

გლიკემიური ინდექსი სხვადასხვა საკვებში

GI > 85

- თეთრი ფუნთუშა
- ინგლისური მაფინი
- დონატი
- ქიშმიში
- ჩიფსები
- ნაყინი
- სპორტული სასმელი

GI < 60

- იოგურტი
- გრეიფრუტი/ფორთოხალი
- პარკოსნები
- არაქისი
- ვაშლი/მსხალი/ქლიავი
- რძე
- ყავისფერი ბრინჯი

GI და IRI პრაქტიკული მნიშვნელობა

- გარბენის წინ/ვარჯიშისას
  - დაბალი და საშუალო საუკეთესოა გლიკოგენის მარაგის დასაგროვებლად, თავი რომ ავარიდოთ გლუკოზის–ინსულინის მკვეთრ ფლუქტუაციებს და GI ტოლერანტობას.
- გარბენის დროს
  - საშუალო და მაღალი საუკეთესოა ენერჯის შესანარჩუნებლად

“კარბოს” შედარება ჟელეს კომერციულ ნიმუშებში

“კარბო”	GI	IRI
■ Honey (კომერციული)	5	41
■ ფრუქტოზა	35	59
■ Power Gel™	43	113
■ სუკროზა	71	147
■ დექსტროზა	100	100
■ მალტოდექსტრინი	121	158

Research funded by the National Honey Board, Richard Kreider, PhD

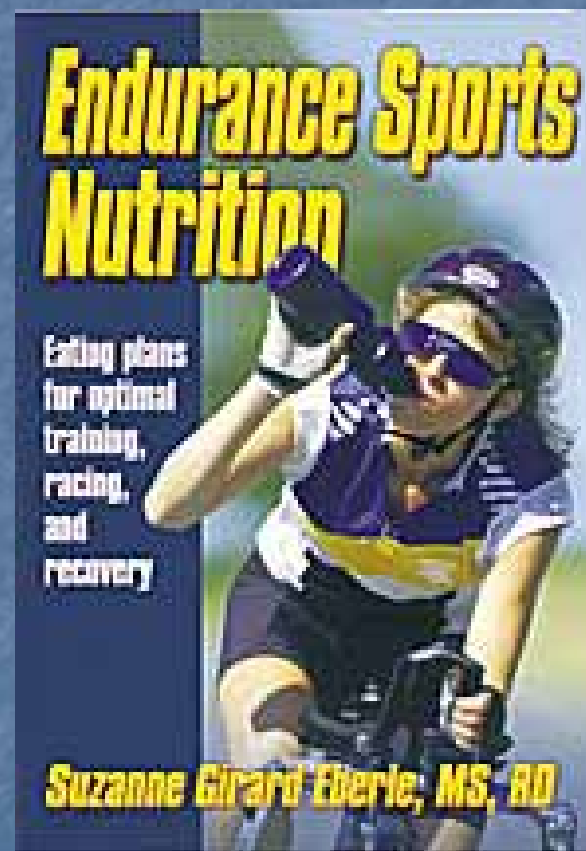
სპორტული ჟელეს გამოყენების დროს გაფრთხილება

- ფასი გასათვალისწინებელი ფაქტორია
- ზოგი ბრენდი შეიცავს ასევე სხვა დანამატებს
- კუჭ-ნაწლავის გაღიზიანება
- ვარჯიშის დროს უნდა იქნას გამოყენებული იმისთვის რომ მიაღწიოთ მის მიმართ ტოლერანტობას გარბენის დროს
- შეიძლება შეცდომით ზედმეტი და გადაჭარბებით მიიღოთ და ამავე დროს იღებდეთ "კარბოს" დაბალ შემცველობას

“კარბო” რბოლის / ვარჯიშის დროს

- შეჯიბრი, რომელიც 60 წუთზე მეტ ხანს გრძელდება
- მიიღეთ 30-60 გრ “კარბო” საათში (2 პაკეტი ჟელე)
- რომელიც ასატანია თქვენი კუჭ-ნაწლავისთვის
- წყალთან ერთად
- დაგიცავთ ფინიშამდე ძალის გამოღვევისგან

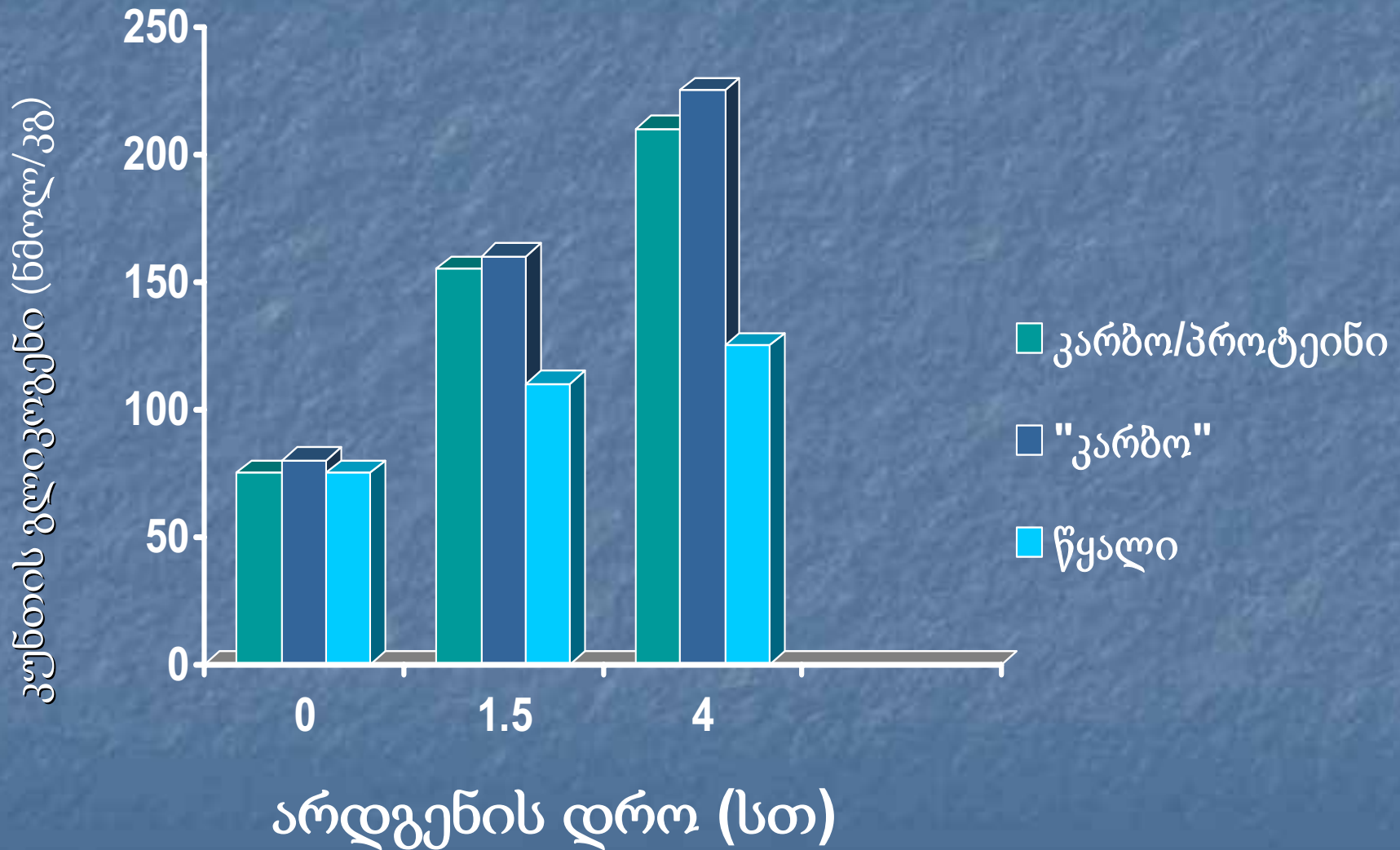

“კარბო” რბოლის/ვარჯიშის შემდეგ

- დროის რეჟიმის დაცვა ყველაზე მნიშვნელოვანია
- იმისთვის რომ აღვიდგინოთ გლიკოგენის მარაგი ვარჯიშის შემდეგ, 1–1.5 გრ “კარბო”/კგ სხეულის წონაზე უნდა მიიღოთ ვარჯიში შემდეგ 30 წთ–ში და გავიმეოროთ ყოველ 2 სთ–ში 4–6 სთ–ის განმავლობაში.
- ცოტა პროტეინის დამატება

კუნთის გლიკოგენის რესინთეზის დრო

van Hall G et al. J Appl Physiol. 2000.

"კარბო" რეკომენდაციების შეჯამება

- ხანგრძლივი ვარჯიშის და შეჯიბრის დღის განმავლობაში:
  - 60-70% "კარბო" დიეტა 3 დღეს ვარჯიშის წინ, და შემდეგ შემცირება ვარჯიშის დროს
  - გამოიყენოს საკვები დაბალი GI (გლიკემიური ინდექსით)
  - თავი აარიდოს საკვებს მაღალი GI-ით 1-3 სთ-ით ადრე გარბენის/ სირბილში შეჯიბრის წინ
- რბოლის/ სირბილის დროს:
  - საკვები საშუალო და მაღალი GI-ით
  - 100 კალორია ყოველ 20-30 წთ-ში გარბენის 60 წთ-ზე მეტი ხანგრძლივი დროით
- რბოლის/ სირბილის შემდეგ:
  - "კარბო" 30 წთ-ის განმავლობაში და გაგრძელდეს დღის ბოლომდე; ცოტა პროტეინი
- დაიცავი საკუთარი კვების გეგმა; არასდროს გასინჯო რაიმე ახალი გარბენის დღეს!

ცილის თანაფარდობის შენარჩუნება

- დადებითი ცილის/ამინო მჟავების თანაფარდობა მნიშვნელოვანია კუნთის აღდგენისთვის
- 4:1 "კარბო" და პროტეინის ჩანაცვლება ვარჯიშის შემდეგ სასარგებლოა
- საჭიროა უფრო მეტი კვლევები ამ მიმართულებით
- იხ. თამდართული პუბლიკაციები განსახილველად.

ჰიდრატაცია და ელექტროლიტური თანაფარდობა

- წყალი ყველაზე მნიშვნელოვანი მასაზრდოებელია
  - 60% სხეულის წონას განსაზღვრავს წყალი
  - 75% კუნთის მასა წყალია
- წყლის მნიშვნელოვანი ფუნქციები
  - წარმოქმნის პლაზმას, რაც ხელს უწყობს მასაზრდოებლების ტრანსპორტს და გადატანას უჯრედებში და ქსოვილებში
  - განაპირობებს სხეულის ტემპერატურის და pH-ის შენარჩუნებას
  - განაპირობებს სისხლის ცირკულაციას და წნევას
  - ენერგეტიკული პროცესების ხელშეწყობა

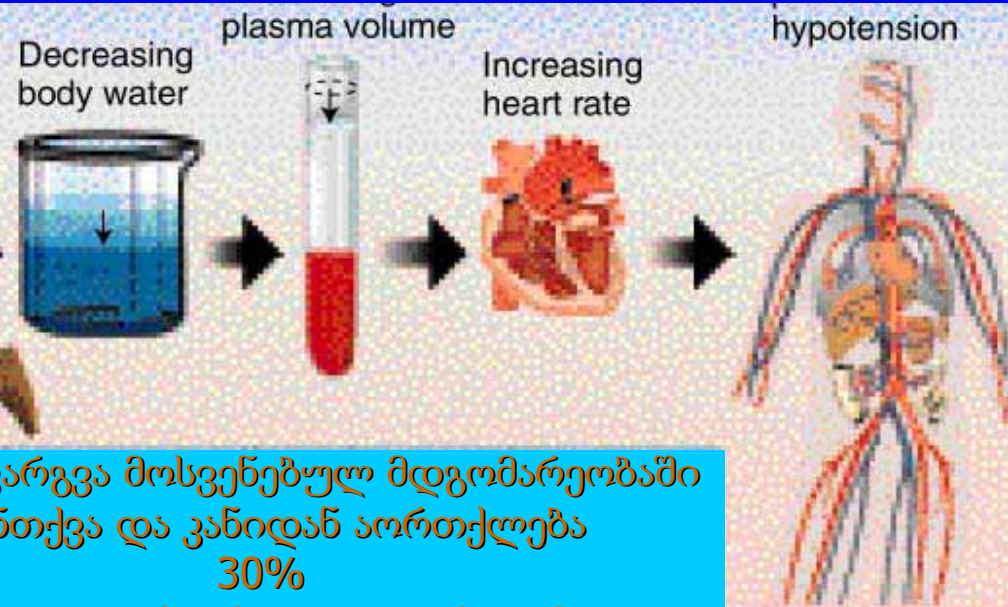
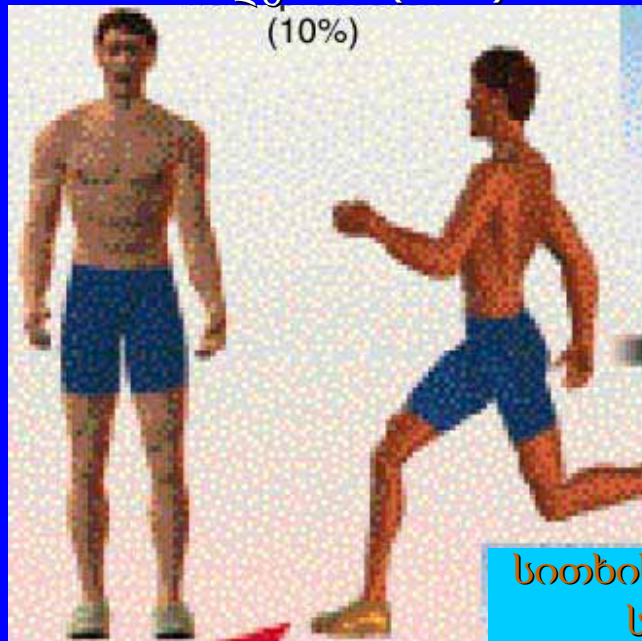

სითხის მომატება მოსვენებულ მდგომარეობაში

სითხის მიღება (60%)
+

სითხის მიღება (30%)
+

მეტაბოლოზმის შედეგად სითხის რაოდენობა (10%)

სითხის კარგვა მოსვენებულ მდგომარეობაში
სუნთქვა და კანიდან აორთქლება
30%
ოფლიანობა (5%) + შარდი (60%) +
ექსკრემენტები (5%)

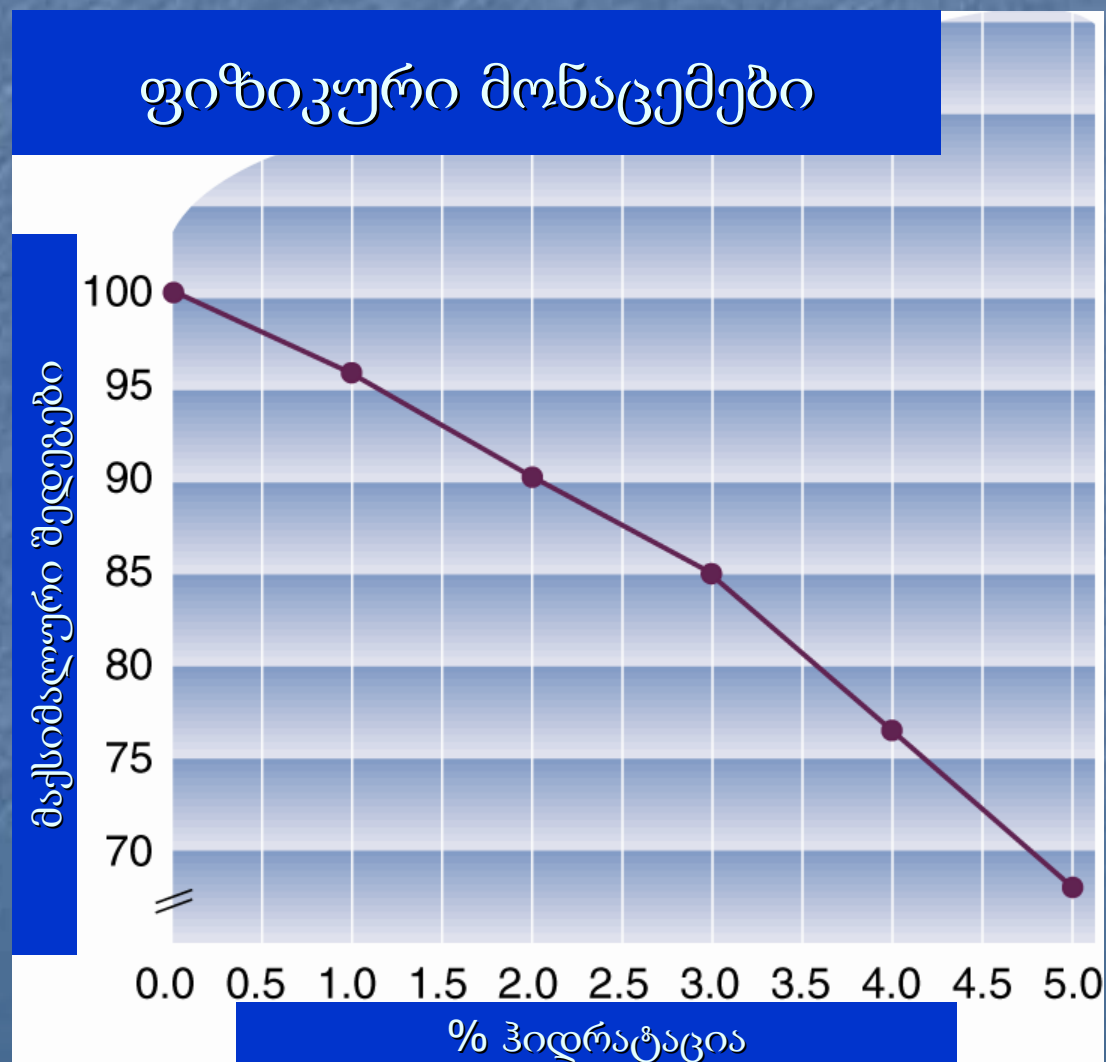
რეჰიდრაცია და აღდგენა = სითხის მიღება

სითხის რეგულაცია

სითხის დაკარგვა ვარჯიშის დროს

სხეულის მასის შემცირება
პლაზმის მოცულობის შემცირება
გულისცემის გახშირება
ჰიპოტენზია

დეჰიდრატაციის და ფიზიკური შესაძლებლობების ურთიერთკავშირი

ჰიდრატაციის სტატუსის მონიტორინგი

შარდის ფერის

ტესტი

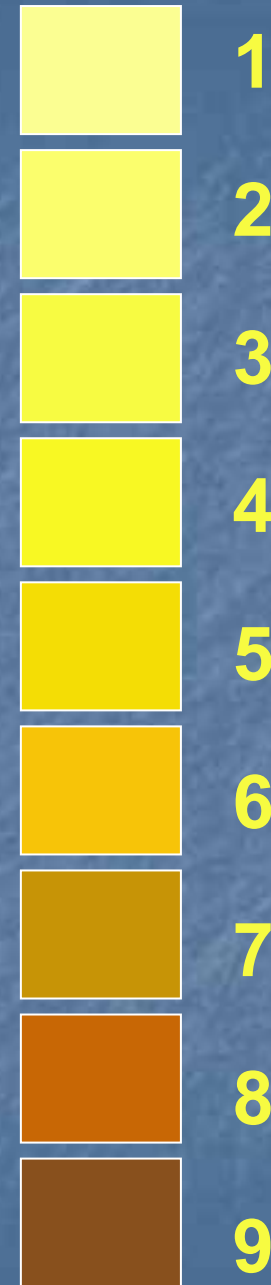
დეჰიდრატაციის

განსასაზღვრა

ლიმონათის ფერი—კარგი

ვაშლის წვენი—ცუდი

ჩაის ფერი – ძალიან ცუდი

ჰიდრატაციის ინდექსები

	% სხეულის წონის ცვლილება	შარდის ფერი
კარგი ჰიდრატაცია	-1 –დან +1%	1 ან 2
მინიმალური ჰიდრატაცია	-1 –დან -3%	3 ან 4
მნიშვნელოვანი დეჰიდრატაცია	-3 –დან -5%	5 ან 6
სერიოზული დეჰიდრატაცია	> -5%	> 6

სითხის მოთხოვნის განსაზღვრა

- განსაზღვრე საშუალო ოფლდენა ე.ი. სითხის ის რაოდენობა, რომელიც იკარგება გარკვეული დროის განმავლობაში ვარჯიშით დატვირთვისას
  - A: სხეულის წონა: ვარჯიშამდე და მის შემდეგ
  - B: სითხის მიღება: მთლიანი მოცულობა
  - C: შარდის მოცულობა
- ოფლის კარგვა = $A + B - C$
- საშუალო ოფლდენა = ოფლის კარგვა/დრო

სითხის მოთხოვნის მაგალითი

- სხეულის წონა
  - ვარჯიშამდე = 70 კგ და შემდეგ = 67 კგ
- სითხის მიღება = 1.8 ლ
- შარდის მოცულობა = 0.7 ლ
- დრო = 2 სთ ან 120 წთ.
- ოფლის კარგვა = $(3 + 1.8 - 0.7) = 4.1$
- საშუალო ოფლდენა = $4.1 \text{ ლ} / 2 \text{ სთ-ში} = 2.05 \text{ ლ/სთ-ში}$

ჰიდრატაციის მითითებები ვარჯიშის წინ

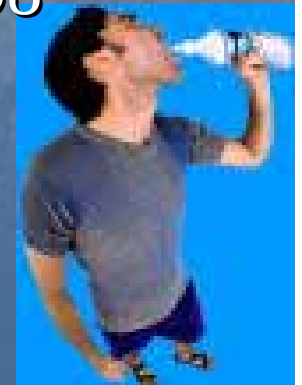

- სხეულის წონა განსაზღვრე
- შეამოწმე დილას შარდის ფერო - მკრთალი ფერი (1 - 3) კარგი ჰიდრატაციის სტატუსის მაჩვენებელია
- დალიე 2–2.5 ჭიქა საშუალოდ 500 მლ წყალი ან სპორტული სასმელი 2 – 3 სთ–ით ადრე
- დალიე 1 – 1.5 ჭიქა ე.ი. 235–355 მლ წყალი 0–10 წთ–ით ადრე ვარჯიშამდე

ჰიდრატაციის მითითებები ვარჯიშის დროს

- დალიე 1/3 ჭიქა (90 მლ) წყალი ყოველ 15-20 წთ. როცა ვარჯიშობ <60 წთ–ზე ნაკლებ დროს
- დალიე 1/3 ჭიქა (90 მლ) სასმელი რომელიც შეიცავს "კარბონს" (5% – 8%) და მინერალურ მარილებს ყოველ 15-20 წთ–ში როცა ვარჯიშობ >60 წთ–ზე მეტ ხანს.
- არ დალიო 1 ლიტრზე მეტი საათში ვარჯიშის დროს ვარჯიშის დროს

*გახსოვდეს, რომ რეკომენდაცია ყველათვის ერთნაირი არ არის!

ჰიდრატაციის მითითებები ვარჯიშის შემდეგ

- უნდა აიწონოთ ვარჯიშიდან 2 საათის განმავლობაში სითხის დანაკარგის რაოდენობის გასაზომად და საკორექციოდ
- ყოველ დაკარგულ 1 ლიტრზე უნდა მიიღოთ 1 ლიტრი სითხე
- სწრაფი რეჰიდრატაციის შემთხვევაში მიიღე 25%-ით მეტი სითხე ვიდრე ოფლთან ერთად დაიკარგა, იმისთვის, რომ ოპტიმალურ ჰიდრატაციას მიაღწიო 4–6 საათში ვარჯიშიდან.
- სასმელი უნდა შეიცავდეს წყალს, იმისთვის რომ აღდგეს ჰიდრატაციის სტატუსი, ასევე, “კარბო” – გლიკოგენის შესავსებად, და მინერალურ მარილიანი რეჰიდრაციის დასაჩქარებლად.

ამერიკის სპორტული მედიცინის კოლეგიის (ACSM) დასაბუთებული პოზიცია

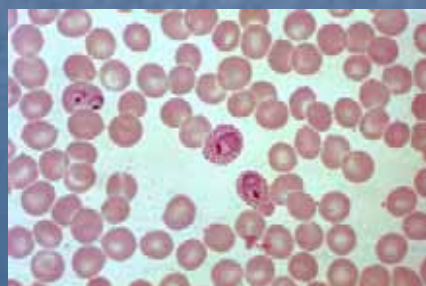
- წყურვილის გრძნობა არ არის საუკეთესო ინდიკატორი ჰიდრატაციის შესაფასებლად ფიზიკური აქტივობის დროს და სიცხეში ყოფნის დროს
- სპორტსმენებმა უნდა ჩაანაცვლონ იმ რაოდენობის სითხე რამდენსაც კარგავენ ოფლიანობის დროს

ჰიდრატაციის მითითებები მსრბოლელოსთვის (მორბენალოსთვის)

- გააკონტროლე დილის ჰიდრატაცია და უზრუნველყავი პრე-ჰიდრაცია
- გამოთვალე რამდენს ოფლიანობ და ჩაანაცვლე (600-1000 მლ საათში)
- არასდროს მოიმატო წონაში!
- ოფლდენისას მიიღე მინერალური მარილების შემცველი ჩამანაცვლებელი
- სპორტული სასმელი > 60 წუთზე მეტი დროის შემდეგ
- გაუძელი ცდუნებას რომ წყალი არ დალიო ყველა წყლის გაჩერებაზე
- წყურვილი არ გამოდგება ობიექტურ ინდიკატორად ჰიდრატაციის სტატუსის შესაფასებლად

გამძლეობის და ამტანობის გაძლიერება საუკეთესო სპორტული მიღწევებისთვის სხვადასხვა კანონიერი საშუალებებით

- EPO ერითროპოეტინი = არალეგალურია
- სისხლის ტრანსფუზია = არალეგალურია
- კოფეინი აუმჯობესებს გამძლეობას ზომიერ და ნებადართულ ფარგლებში გამოყენებისას
- USADA: www.usantidoping.org

შეჯამება

- საუკეთესო სპორტული მიღწევებისთვის კვება და ჰიდრატაცია მნიშვნელოვანია:
- მაღალი "კარბო" დიეტა პროტეინით და ცოტა ცხიმით
- დროს გამოთვლა მნიშვნელოვანია
- სპორტულ სასმელებს უპირატესობა ენიჭება წყალთან შედარებით
- წონაში არასდროს მოიმატო და მინერალების ჩანაცვლება არ უნდა დაგავიწყდეს
- დაიცავი საკუთარი კვების და ჰიდრატაციის გეგმა; არასდროს სცადო რაიმე ახალი შეჯიბრის დღეს!

გამოყენებული ლიტერატურა

1. American College of Sports Medicine: American Dietetic Association and Dietitians of Canada: Joint position statement nutrition and athletic performance. Med Sci Sports Exerc 2130-2138, 2010.
2. DiMarco NM, Samuels M: Nutritional considerations, in O'Connor FG, Wilder RP (eds): Textbook of Running Medicine, New York, NY, McGraw Hill 2011, pp 469-477.
3. Casa D.J., Armstrong L.E., Hillman S.K., National Athletic Trainer's Association position statement: fluid replacement for athletes. J Athl Train (2010) 35 : pp 212-224.
4. American College of Sports Medicine Position Stand: Exercise and Fluid Replacement. Med Sci Sports Exerc. 377-389, 2017.
5. Van Hall, G., Shirreffs, S. M., & Calbet, J. A. (2000). Muscle glycogen resynthesis during recovery from cycle exercise: no effect of additional protein ingestion. Journal of Applied Physiology, 88(5), 1631-1636.